

The background of the entire page is a close-up, high-contrast photograph of numerous metal type blocks (galleys) scattered across a surface. The blocks are of various sizes and shapes, representing different letters and symbols. Some are in sharp focus in the foreground, while others are blurred in the background, creating a sense of depth. The lighting is dramatic, with strong highlights and deep shadows.

FaktaBaari®

Faktantarkkailijan opas

2019

Sisältö

- **Johdanto**
 - » EU-vaalit: Faktantarkkailijat joukkoistamisen tukena
 - » Lisätietoja ja linkkejä
- **EU, disinformaatio ja vaalit**
 - » Faktantarkkailijat faktapohjaisen julkisen keskustelun puolesta
 - » Toimintasuunnitelma
- **Itsekriittisyys haitallisen viestinnän tunnistamisessa**
 - » Kone vai ihminen
 - » Tunne itsesi
 - » Eettinen vastuu
 - » Kirjallisuutta
- **Totuus?**
 - » Mitä on faktantarkistus?
 - » Faktabaarin faktantarkistusprosessi
 - » Millainen on tarkistettava väite?
 - » Väärän tiedon tyypit
 - » Väärän tiedon välittämisen tavat
- **Miten arvioin julkaisun luotettavuutta?**
 - » Yleissilmäys sivustosta
 - » Itse jutusta
 - » Rinnakkaisluentaa
 - » Kuvien arviointi
 - » Kuvat ja videot
 - » Sometilit
 - » Tarkistuslista

Johdanto

EU-vaalit: Faktantarkkailijat joukkoistamisen tukena

Osana EU-vaalien **#VaadiFaktat**-kampanjaa Faktabaari koulutti maaliskuun lopulla 2019 lähes 100 Eurooppalainen Suomi ry:n koolle kutsumaa faktantarkkailijaa. Faktabaarin ja faktantarkkailijoiden tavoitteeksi asetettiin erityisesti EU-teemoista käytävän faktapohjaisen vaalikeskustelun tukeminen avoimesti ja joukkoistetusti.

Intensiivisissä koulutuksissa tutustuttiin muun muassa virheellisiin, vääristelyihin ja vahingoittaviin (mis-, dis- ja malinformaatio) informaatiotyyppeihin sekä Faktabaarin työhön vaaleihin liittyvien väitteiden ja **#VaadiFaktat**-hankkeen riippumattomana faktantarkistajana. Koulutukseen osallistuneille tarjottiin työkaluja ja oppeja, joiden avulla faktantarkkailijat voivat seurata median, poliitikkojen ja sosiaalisen median ulostuloja ja poliittista keskustelua erityisesti vaalikevään ja Suomen EU-puheenjohtajakauden aikana. Itsenäisesti toimivat faktantarkkailijat antavat syötteitä eli vinkkejä **#VaadiFaktat**-kampanjalle ja avoimen vihjelomakkeen kautta Faktabaarille, joka toteuttaa vaalien ajan riippumatonta faktantarkistusta.

Lue lisää: <https://faktabaari.fi/eu-vaalit-faktantarkkailijat-joukkoistamisen-tukena>

Johdanto

Faktabaari ja faktantarkkailijat seuraavat oppaan tukemana **#VaadiFaktat**-kampanjan viestintää ja kampanjaan sitoutuneiden kumppanien toimintaa. Näin varmistetaan osaltaan kampanjaan osallistuvien tahojen sitoutuminen faktapohjaisen politiikan edistämiseen. Faktantarkkailijoiden kouluttamisen tavoitteena on rohkaista erityisesti niitä, jotka työnsä puolesta tai muusta kiinnostuksesta seuraavat säännöllisesti median uutisointia, poliitikkojen ulostuloja ja sosiaalisen median sisältöjä. Tarkistuspyyntöjä voi lähettää lomakkeen kautta edelleen kuka tahansa.

Faktabaarin toimitus osallistuu **#VaadiFaktat**-kiertueen tilaisuuksiin huhti- ja toukokuussa 2019 Kotkassa, Turussa, Jyväskylässä, Oulussa ja Tampereella. Tilaisuuksissa on vaalipaneeli, jota Faktabaarin paikalla oleva toimitus seuraa ja tarvittaessa kommentoi ja josta se kerää väitteitä myöhemmin tarkistettavaksi ja sosiaalisessa mediassa jaettavaksi.

Kannustamme kaikkia seuraamaan vaalikeskustelua terveen kriittisesti esimerkiksi tästä oppaasta löytyvän some-sisältöjen tarkistuslistan avulla. Faktapohjaisen **#EUvaalit2019**-keskustelun puolesta ja vääristeltä informaatiota vastaan kanssanne.

Toimitus:
Petra Piitulainen-Ramsay
Mikko Salo
Severi Hämäri
Aku Aarva

Vastaava toimittaja ja Faktabaarin #EUvaalit2019-toimitus
 Faktabaarin perustajajäsen ja Avoin yhteiskunta ry, puheenjohtaja
 Avoin yhteiskunta ry, varapuheenjohtaja
 Eurooppalainen Suomi ry, toiminnanjohtaja

Johdanto

Lisätietoja ja linkkejä:

www.faktabaari.fi

Twitterissä @Faktabaari ja #EUvaalit2019

Vihjelomake faktantarkkailijoille:

<https://faktabaari.fi/lomake/>

Eurooppalaisen Suomen #VaadiFaktat-kiertue:

www.vaadifaktat.fi

Twitterissä #VaadiFaktat

Taustaa ”**Suomi, EU ja vaalit – Faktapohjaista politiikkaa**” podcastistä 28.2. ml. Faktabaarin vastaavan toimittajan Petra Piitulainen-Ramsayn ja toiminnanjohtaja Aku Aarvan haastattelu:

<http://www.eurooppalainen-suomi.fi/suomi-eu-ja-vaalit-faktapohjaista-politiikkaa/>

FaktaBaari[®]

EU, disinformaatio ja vaalit

Mikko Salo

EU, disinformaatio ja vaalit

Faktantarkkailijat faktapohjaisen julkisen keskustelun puolesta ja osavastauksena vaalihäirinnän rajoittamiseen faktantarkastajien kanssa.

Vaaleissa pyritään vaikuttamaan ihmisten valintoihin. Vaalivaikuttaminen on luonnollinen osa edustuksellista demokratiaa. Vuoden 2016 Yhdysvaltojen presidentinvaalit ja Brexit paljastivat kuitenkin pahantahtoisen vaalihäirinnän vaikutukset digitaalisessa informaatioympäristössämme ja sen herättämän huolen Euroopassa.

EU:ssa vuonna 2015 aloitettu yhteistyö sai monitahoisen informaatiohaasteen myötä uutta pontta. Laadittiin vaaleihin kohdistettua disinformaatiota koskeva toimintasuunnitelma, jonka tavoitteena on tuoda yhteen eurooppalaisia, pääosin viranomaisista muodostuvia verkostoja, jotka työskentelevät faktapohjaisen julkisen keskustelun puolesta ja disinformaation rajoittamiseksi EU:n yhteisten arvojen mukaisella tavalla.

EU, disinformaatio ja vaalit

Myös Faktabaarin tapaisen viranomaisista riippumattoman faktantarkistuksen eurooppalainen verkostoituminen on nähtävissä osana tätä kehitystä.

#VaadiFaktat-hankkeen myötä itsenäinen eurooppalaisiin verkostoihin kytkeytynyt Faktabaari pystyy faktantarkkailijoiden ja muiden vapaaehtoisten avulla edistämään faktapohjaista julkista keskustelua niin vaalikiertueilla kuin sosiaalisessa mediassa.

Komission infograafi (s. 9) antaa faktantarkkailijoille eurooppalaisen viitekehyksen, jonka avulla on tarkoitus saattaa EU-parlamentti ja välillisesti komissio uudelle toimikaudelle. Suomella on jäsenmaiden ja ministerineuvoston puheenjohtajana valtaa ja vastuuta huolehtia osaltaan, että toimintasuunnitelma saa myös jatkoa.

Verkon disinformaatiosta ei päästä eroon, mutta digitaalista medialukutaitoa voi kehittää ja eurooppalaisen informaatioekosysteemin rakenteita (esim. uutisalgoritmien läpinäkyvyys) korjata. Disinformaatio soveltuu sekä tarkkailun kohteeksi että vaalikeskustelujen aiheeksi.

#EUvsDisinfo

ACTION PLAN AGAINST DISINFORMATION

UNDERSTANDING THE THREAT AND STEPPING UP EUROPEAN RESPONSE

Disinformation is an evolving challenge, with high potential to negatively influence democratic processes and societal debates. Its increasingly adverse effects on society across the European Union call for a coordinated, joint and sustainable approach to comprehensively counter it.

83% OF EUROPEANS THINK FAKE NEWS IS A THREAT TO DEMOCRACY *

73% OF INTERNET USERS ARE CONCERNED ABOUT DISINFORMATION ONLINE IN THE PRE-ELECTION PERIOD *

THE ACTION PLAN AGAINST DISINFORMATION

A set of actions aiming to build up capabilities and strengthen cooperation between Member States and EU institutions to proactively address disinformation

IMPROVE DETECTION, ANALYSIS AND EXPOSURE OF DISINFORMATION

 Invest in digital tools, data analysis skills and specialised staff within the EU institutions and in Member States

 Assess reach and impact of disinformation

STRONGER COOPERATION AND JOINT RESPONSES TO DISINFORMATION

 Set-up of the Rapid Alert System to provide alerts on disinformation campaigns in real-time

 Member States to designate national contact points for disinformation and to exchange related information

MOBILISE PRIVATE SECTOR TO TACKLE DISINFORMATION

 Implementation of EU-wide Code of practice on disinformation

 Major online companies such as Google, Facebook, Twitter and Mozilla have signed up

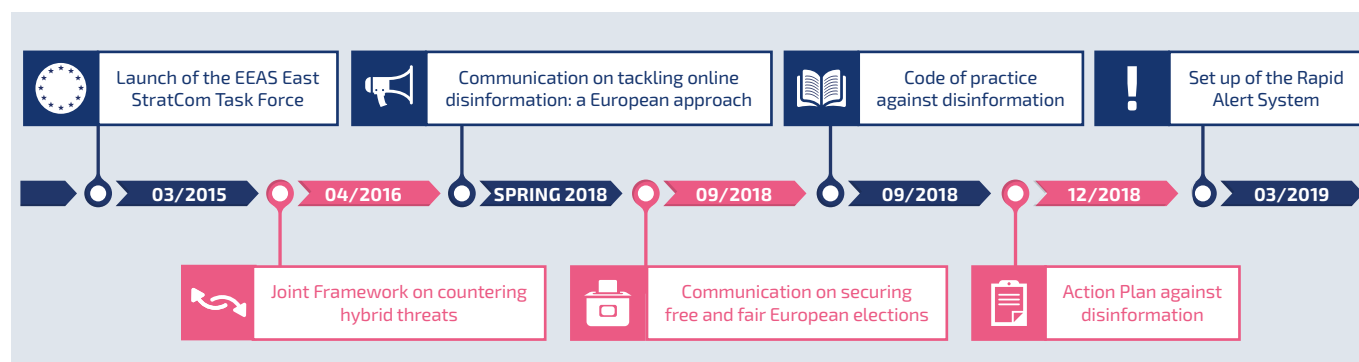
 Regular reporting as of January 2019 and possible regulatory action in case of unsatisfactory results

RAISE AWARENESS AND IMPROVE SOCIETAL RESILIENCE

 Targeted campaigns in Europe and beyond

 Active participation of civil society in identifying and exposing disinformation

 Supporting independent media and fact-checkers

FaktaBaari[®]

Itsekriittisyys haitallisen viestinnän tunnistamisessa

Severi Hämäri

Kone vai ihminen

Teknologian kehittämisestä huolimatta ihminen on yhä haitallisen viestinnän tärkein ”solmukohta”. Tehokkaita vaikutuksia haetaan käyttämällä propagandan menetelmiä, jotka on tunnettu osin jo vuosituhansia. Siksi paras keino puolustautua haitallista viestintää vastaan on tuntea vaikuttamisen mekanismit.

Teknologia mahdollistaa ennennäkemättömän skaalan edullisia tapoja vaikuttaa palvelunestohyökkäyksistä tekoälyä hyödyntäviin some-botteihin. Teknologia on myös luonut välineitä tunnistaa ja kohdentaa haitallista viestintää uudella tavalla. Yksittäisen viestin toimittamisesta on tullut lähes ilmaista ja haitallisesta viestinnästä siten erittäin yleistä.

Kone vai ihminen

Haitallisen viestinnän suurin haaste on, miten saada viesti näkymään informaatiotulvan keskellä. Siksi monet haitalliset viestit ovat erittäin räikeitä. Viestin levittäjää ei yleensä haittaa, vaikka viesti tunnistettaisiin yleisesti paikkansapitämättömäksi. Riittää, että se tavoittaa riittävän suuren osan kohdeyleisöstä.

Useimmat ihmiset tunnistavat esimerkiksi huijauskirjeet huijaukseksi. Matalien kustannusten vuoksi niitä kuitenkin lähetetään suuria määriä. Riittää, että muutama haavoittuva yksilö saadaan lukemaan viesti ja lähettämään rahaa.

Populistisessa propagandassa poliittinen kärjistetty viesti saattaa olla selkeästi paikkansapitämätön, eikä sen välttämättä edes väitetä pitävän paikkaansa.. Se voi olla fiktio, tarina tai pelkkä vitsi. Tarkoituksena on herättää potentiaalisen kannattajan mielenkiinto, suuttumus tai ihan vain huvittaa – sekä saada poliittiset vastustajat ja toimittajat pois tolaltaan.

Näin sekä omat kannattajat että vastustajat ja lehdistö levittävät populistin viestiä tehokkaasti. Lisäksi saadaan aikaan algoritminostetta sosiaalisen median kanavissa, kun videota tai kirjoitusta jaetaan sen kumoamistarkoituksessa.

Tunne itsesi

Puolustautuminen haitalliselta viestinnältä perustuu monin tavoin oman ajattelun ja sen vinoumien tuntemukseen.

Vaikutussyrietykset pyrkivät vaikuttamaan tunnetasolla, herättämään esimerkiksi suuttumusta, innostusta, huvittuneisuutta, inhoa tai himoa. Voimakkaat tunnereaktiot saavat arvostelukyvyn pettämään, jolloin ihminen käyttää ns. nopeaa summittaista harkintaa.

Psykologit käyttävät termiä WYSIATI eli *what you see is all there is* ("se mitä näet on kaikki mitä on") kuvaamaan voimakasta tunneajattelun tilaa, jossa käsitys todellisesta hämärtyy. Esimerkiksi asiayhteyteen liittymättömiä kuvia voidaan käyttää aiheuttamaan voimakkaita tunnereaktioita ja hämärtämään ihmisten arviointikykyä.

Tunne itsesi

Toinen tehokkaaksi osoittautunut keino on vetoaminen identiteettiin. Ihmiset tarvitsevat identiteettiä ja käsitystä minuudestaan voidakseen hahmottaa maailmaa ja itseään. Identiteettiin liittyviä tekijöitä voidaan kuitenkin käyttää hyväksi. Esimerkiksi itseään kriittisenä itsenäisenä ajattelijana pitävää henkilöä voidaan vedättää syöttämällä hänelle informaatiota siten, että hän kuvittelee itse näkevänsä siinä jonkin keskeisen korjattavan virheen. Myös esittämällä rinnakkain jonkin tahon (esim. feministit, ilmastotutkijat, lääkärit) keskenään ristiriitaisia väitteitä (todellisia tai keksittyjä), voidaan vedota kriittiseksi itsensä kokevan henkilön tarpeeseen oikaista virhe. Toinen esimerkki on trollaus. Levittämällä stereotyyppisiä käsityksiä esimerkiksi naisista ja miehistä voidaan saada liberaaliin identiteettiin samaistuva henkilö reagoimaan. Näin poliittinen vastustaja saadaan valjastettua oman viestin levittäjäksi.

Ihmismielellä on taipumusta uskoa kokonaisuuksia muodostavia tarinoita helpommin kuin irtonaista informaatiota. Siksi haitallinen informaatio ilmenee usein ns. liian hyvää ollakseen totta -tarinana. Tällaisia ovat esimerkiksi tarinat Donald Trumpin Twitter-tilin sulkemisesta tai siitä, kuinka paavi olisi tuominnut Trumpin tämän pyrkiessä presidentiksi. Tarinat ovat vetoavia, mutta paikkansapitämättömiä.

Ihmistä voi vedättää vetoamalla asioihin, joita tämä pitää itsestään selvänä. Emme suhtaudu kovin kriittisesti asioihin, jotka sopivat käsityksiimme. Yleensä on helpompi vahvistaa vääriä käsityksiä kuin tuottaa aidosti uusia paikkansapitämättömiä uskomuksia. Jos tunnistat väitteen vääräksi, et todennäköisesti kuulu viestin kohderyhmään.

Tunne itsesi

Viime vuosina haitallisessa viestinnässä on esiintynyt varsinkin vaalien alla epävarmuuksien ja huolien ruokkimista sekä vastakkainasettelujen vahvistamista. Tällä uskotaan pyrittävän passivoimaan ihmisiä, estämään heitä tekemästä päätöksiä ja valintoja sekä varsinkin vähentämään äänestysaktiivisuutta.

Nämä esimerkit ovat vain pieni osa välineistöä. Siksi on tärkeää tuntea mielen vinoumat ja varsinkin omat ajatusrakenteet. Identiteettiäsi, uskomusjärjestelmääsi ja tunteitasi voidaan käyttää sinua vastaan.

Hävittäjälentäjä opetetaan ajattelemaan kriittisillä hetkillä ns. OODA-kehän avulla: havainnoi (observe), asemoi (orient), päättä (decide) ja toimi (act). Olennaista on, että kun tulee impulssi toimia, pitää pysähtyä havainnoimaan ja asemoimaan itsensä suhteessa tilanteeseen. Onko ensimmäinen impulssi tässä tilanteessa oikea? Kannattaako edes toimia? **Jos hävittäjälentäjä ehtii pysähtyä hetkeksi, ehdit sinäkin.**

Älä siis toimi hämäräperäisen viestijän ehdoilla. Reagoimalla syötät usein vain lisää kapuloita omiin rattaisiisi.

Eettinen vastuu

Haitallinen viestintä on helppoa ja edullista. Siksi se on myös houkuttelevaa monille kotoperäisille toimijoille: järjestöille, puolueille, kansalaisaktivisteille, trolleille.

Haitallinen viestintä on haitallista. Se syö yleistä luottamusta poliittiseen järjestelmään, valtioon, journalismiin, kansalaisyhteiskuntaan ja naapuriin.

Tunne siis vastuusi vaikuttajaviestijänä!

Älä sorru helppoihin keinoihin, vaan tarjoa viestisi reilusti ja tietoon nojaten.

Kirjallisuutta

Saara Jantunen: Infosota, Otava 2015

Daniel Kahneman: Thinking Fast and Slow, Penguin Books 2012

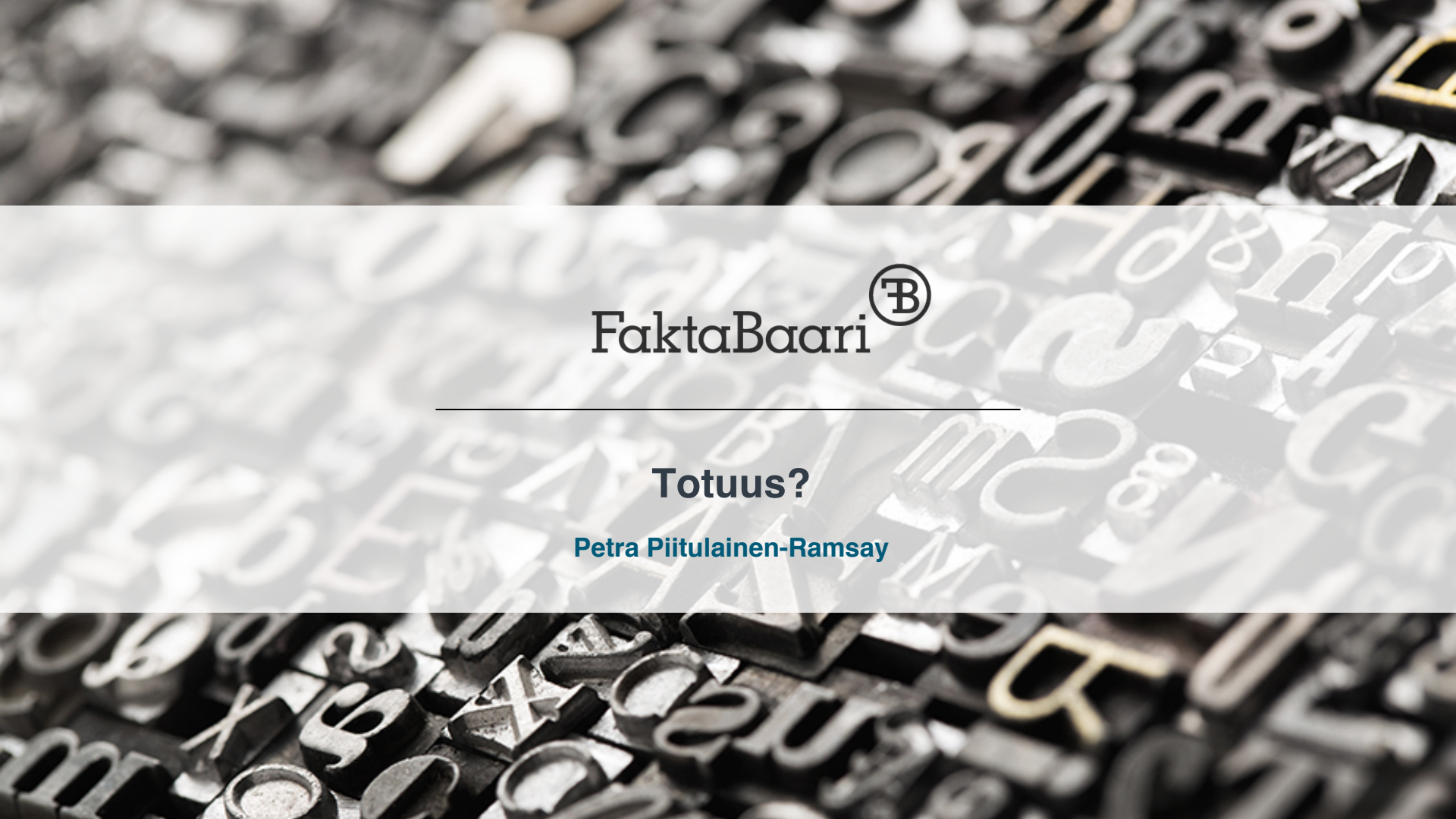
Markus Neuvonen: Päättä viisaasti, Talentum 2014

Joonas Pörsti: Propagandan lumo, Teos 2017

Claire Wardle & Hossein Derakhshan: Information Disorder – Toward an interdisciplinary framework for research and policy making, Council of Europe report DGI (2017/09)

<https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2017/11/PREMS-162317-GBR-2018-Report-de%CC%81sinformation-1.pdf?x91364>

Faktabaarin käsikirja: <https://faktabaari.fi/baaripuhetta/sisallysluettelo-faktabaarin-kasikirja>

FaktaBaari[®]

Totuus?

Petra Piitulainen-Ramsay

**Prosessi
ja metodi,
millainen on
tarkistettava
väite.**

Mitä on faktantarkistus?

Faktantarkistus on prosessi, joka käynnistyy vasta kun jotain on esitetty julkisesti. Tässä se eroaa faktojen tarkistamisesta, joka on osa journalistisen jutun kirjoittamista.

Faktantarkistus koskee julkisista lähteistä saatavilla olevan tiedon esittelyä ja vertailua esitettyyn väitteeseen. Faktantarkistus on saatavilla olevan tiedon soveltamista. Journalismi on tiedon synnyttämistä ja vertailua.

Faktabaari sitoutuu kansainvälisen faktantarkistusverkoston ([International Fact-Checking Network](#), IFCN) yhteisiin faktantarkistussääntöihin. Kyseessä on faktantarkistuspalveluiden yhdessä laatima koodisto, joka pyrkii yhtenäistämään faktantarkistuskäytäntöjä ja tekemään tarkistustyöstä yhä läpinäkyvämpää.

Faktabaarin faktantarkistusprosessi

1) Faktabaari saa vihjeen tarkistettavasta väitteestä

Faktabaarin toimitus saa tarkistusvihjeen joko vihjelomakkeella tai muun yhteydenoton kautta. Toimitus voi myös oma-aloitteisesti tarttua yhteiskunnallisesti merkittävien väitteiden tarkistukseen.

2) Toimitus ottaa yhteyttä (tarvittaessa) informaattikkoon

Informaatikolta toimitus saa linkit asiaa koskeviin lakeihin, säädöksiin yms. luotettavaan ja julkiseen tietoon. Monessa tapauksessa Faktabaarin oma journalistinen osaaminen riittää selvittämään vertailtavat lähteet. Tavoitteena on käyttää aina vähintään kahta toisistaan riippumatonta lähdettä.

3) Yhteys mahdolliseen asiantuntijaan / asiantuntijoihin

Faktantarkistusta varten haastatellaan asiantuntijoita. Faktantarkistus voi toimia vain sellaisessa yhteiskunnassa, jossa on saatavilla luotettavia ja julkisia asiantuntijalähteitä. Faktantarkistus onkin mahdollista vain avoimessa yhteiskunnassa, jossa vallitsee lehdistönvapaus.

Faktabaarin faktantarkistusprosessi

4) Faktantarkistusjutun kirjoittaminen

Kerätyt lähteet ja asiantuntijoilta saadut tiedot kootaan yhtenäiseksi faktantarkistusjutuksi. Faktabaari esittelee tarkistetun väitteen oikeassa asiayhteydessä ja journalistisesti kestäväällä tavalla.

5) Julkaisu

Vastaava toimittaja tekee päätöksen faktantarkistusjutun julkaisemisesta. Sitä ennen sen lähteet on vielä kertaalleen tarkistettu. Sisällöllisesti faktantarkistusjuttu käydään läpi toimituskunnassa ja tarvittaessa vielä juttuun haastateltujen asiantuntijoiden kanssa. Toimitus tekee kuitenkin itsenäisen päätöksen jutun sisällöstä ja julkaisusta. Jutun yhteydessä julkaistaan myös kokonaisarvio esitetyn väitteen paikkansapitävyydestä. Tätä kuvataan kategorioilla totta, väärin, 50/50 tai disinformaatio.

Faktantarkistus on siis prosessi, jossa kestää vähimmilläänkin muutama päivä, joskus jopa viikkoja. Esimerkiksi vaalitenttien aikana ei ole mahdollista tehdä reaaliaikaista faktantarkistusta, mutta keskustelua voi kommentoida kertaalleen tarkistetun tiedon, tilastojen ja asiantuntijoiden avulla. Vaalitenttejä seurataan myös siksi, että niissä voidaan esittää väitteitä, jotka voidaan jälkikäteen tarkistaa.

Millainen on tarkistettava väite?

Väite on sellainen lause tai useamman lauseen kokonaisuus, joka ilmaisee jotain selkeästi joko totta tai epätotta liittyen todellisuuteen. Väitteitä eivät ole esimerkiksi kysymykset, arvaukset, mielipiteet, toiveet, käskyt, kehotukset, lupaukset, valat jne. Kaiken kaikkiaan väitteiden ja näiden muiden erilaisten asioiden ilmaisut ovat ns. puheakteja.

– [Tieteen termipankki](#)

Väite tulee aina pyrkiä tarkastelemaan siinä kontekstissa kuin se on esitetty. Tavoitteena on pitää tulkinnanvaraisuus minimissä ja ennen kaikkea tarpeen vaatiessa siirtää vastuu tulkinnasta luotettavaksi todetulle asiantuntijalle. Faktabaari toteuttaa tätä periaatetta esittämällä asiantuntijalle julkisuudessa olleen väitteen sanasta sanaan sellaisessa muodossa kuin se on mediassa esitetty.

Tarkistettavaksi ehdotettu väite voi myös itsessään aiheuttaa rajoituksia. Faktabaari ei esimerkiksi tarkista väitteitä siitä, onko jokin uusi lainsäädäntö tai direktiivi Suomelle eduksi tai haitaksi. Tämä on poliittinen arvoväite. Sen sijaan esimerkiksi lainsäädännön tai direktiivin työllisyys- tai talousvaikutuksista esitettyjä numeerisia arvioita ja väitteitä voidaan joissakin tapauksissa tarkistaa esimerkiksi kokoluokkansa osalta.

Millainen on tarkistettava väite?

Väitteen tarkistettavuutta rajaa myös sen laatu. Hyvin epämääräisiä väitteitä ei välttämättä pysty niiden tulkinnanvaraisuuden vuoksi tarkistamaan lainkaan. Lisäksi, jotta väite voidaan liittää varmasti esittäjäänsä, sen pitää olla esitetty jossakin JSN:n journalistin ohjeisiin sitoutuneessa julkaisussa tai mediassa, tai olla muuten autentifioitavissa eli liitettävissä lausujaan tai kirjoittajaan (esim. sosiaalinen media, nettivideot, blogitekstit).

Tulkintaväitteeksi kutsutaan väitettä, joka ei koske faktaa vaan ilmentää väitteen esittäjän omaa uskomusta tai kantaa. Tulkintaväite on tärkeä osata tunnistaa. Tulkintaväitteitä on helppo esittää eikä niiden käyttöä tarvitse paheksua. Etenkin poliittinen keskustelu tukeutuu tulkintaväitteisiin silloin, kun halutaan edistää omaa asiaa. Poliitiikkaan kuitenkin kuuluu retorinen kamppailu, eikä faktantarkistamisen tarkoitus ole torjua poliittista keskustelua.

Tulkintaväite ei kuitenkaan ole vastaansanomaton ja joskus siihen kannattaakin tarttua. Silloin väitteen pohjana oleva faktatieto voidaan tarkistaa ja sitä kautta rakentaa kontekstia tulkintaväitteelle.

Te kaikki olette avainasemassa siinä, millaista julkista keskustelua näissä vaaleissa käydään. Siksi toivomme, että lähetätte meille verkkosivuillamme olevan lomakkeen kautta tarkistuspyyntöjä, jos törmäätte väitteisiin, joiden paikkansapitävyyttä epäilette.

Väärän tiedon tyypit

Faktabaari on suomentanut kansainvälisessä käytössä olevan jaottelun informaatiohäiriöistä eli väärän tiedon leviämisen tavoista. Luokittelu auttaa ymmärtämään minkälaista toimintaa informaatiohäiriön taustalla on. Yleisin Faktabaarin tekemä poliittinen faktantarkistus kuuluu virheellisen informaation eli misinformaation kategoriaan. Esimerkiksi väärennetyt kuvat ja videot ovat puolestaan vääristeltyä informaatiota eli disinformaatiota.

FAKTABAARI & SUOMENKIELINEN #VVVSANASTO WWW- AJAN INFORMAATIOHÄIRIÖIDEN KANSAINVÄLISEEN JAOTTELUUN

#VIRHEELLINEN INFORMAATIO (MISINFORMATION)

KUN VÄÄRÄÄ INFORMAATIOTA JAETAAN **VAHINGOSSA, ILMAN TAHALLISTA HAITAN TAI VAHINGON TAVOITTELUA**

#VÄÄRISTELTY INFORMAATIO (DISINFORMATION)

KUN **VIRHEELLINEN INFORMAATIO** TAI MUUTEN HARHAANJOHTAVA TIETO ON SUUNNITELTU, ESITETTY TAI JOTA EDISTETÄÄN VOITON TAVOITTELEMISEKSI TAI YLEISEN VAHINGON **TARKOITUKSELLISEKSI** AIHEUTTAMISEKSI.

#VAHINGOITTAVA INFORMAATIO (MALINFORMATION)

KUN TOTUUDENMUKAISTA INFORMAATIOTA JAETAAN **LUVATTA, PAHAN TAHTOISESTI JA TIETOISTA HAITTAA TAI VAHINKOA AIHEUTTAEN**

Väärän tiedon välittämisen tavat

[Sisaltosekaannus.fi-sivustolla](https://sisaltosekaannus.fi-sivustolla) on hyvä opas, johon on koottu yleisiä sisältösekaannusta aiheuttavia informaation muotoja ja tekotapoja. Sisältösekaannuksen selviytymisopas perustuu Media-alan tutkimussäätiön rahoittamaan tutkimukseen, joka toteutettiin Tampereen yliopiston COMET-tutkimuskeskuksen ja Aalto-yliopiston yhteishankkeena.

1. Kaupalliset sisällöt	Mainokset muistuttavat journalismia
2. Klikkikalastelu	Katteettomat kohuotsikot lupaavat paljastuksia
3. Satiirit	Pilasisällöt sekoittuvat oikeisiin uutisiin
4. Trollaus	Verkkohäiriköt hämmentävät tahallaan
5. Propaganda	Informaatiovaikuttajina toimivat nettirobotit
6. Puolueelliset julkaisut	Ajavat omaa ideologiaansa häikäilemättömästi
7. Valeutiset	Houkuttelevat jakamaan sepitettyjä sisältöjä
8. Salaliittoteoriat	Kyseenalaistavat historiallisia faktoja
9. Näennäistiede	Nostaa kokemukset ohi asiantuntijatieteen
10. Tahattomuus	Tahattomat virheet ja misinformaatio

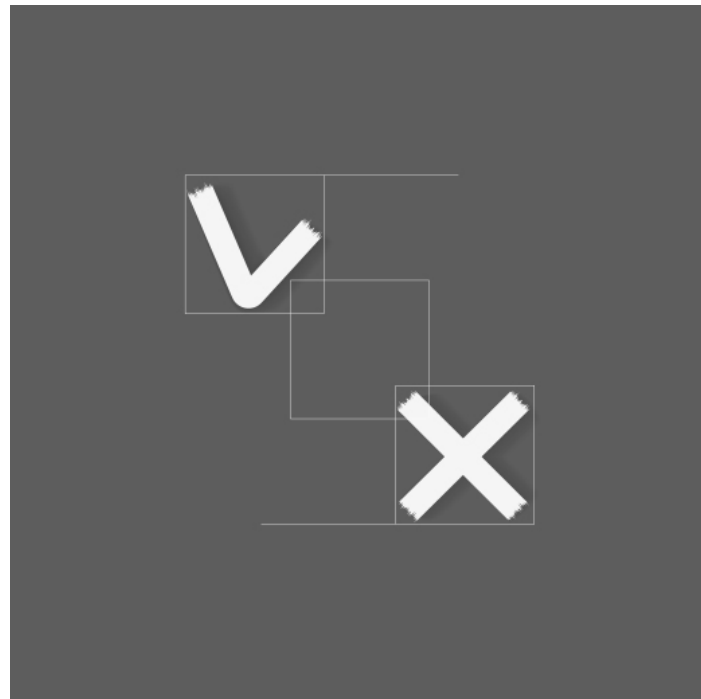
Miten arvioin julkaisun luotettavuutta?

Yleissilmäys sivustosta

Julkaisevan sivuston luotettavuutta ja uskottavuutta voi arvioida tarkastelemalla muutamia perusasiaa:

- Mitä julkaisu kertoo omasta prosessistaan?
- Onko julkaisulla käytäntöjä esimerkiksi virheiden korjaamiseen?
- Onko julkaisu ”kallellaan” johonkin suuntaan (esim. poliittiseen aatesuuntaa)?
- Käyttääkö julkaisu asiantuntijoita vai ”asiantuntijoita”?

Kun nämä asiat tarkistaa jokaisen itselleen uuden julkaisijan kohdalla, ei tarvitse miettiä jokaisen jutun kohdalla, voiko siihen luottaa.

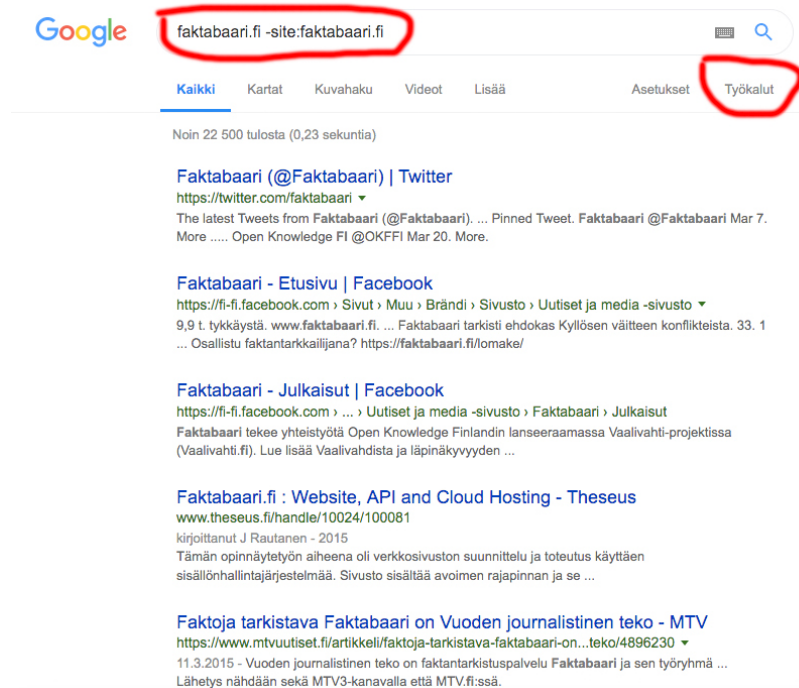

Itse jutusta

- **Ulkomaisten juttujen kohdalla kannattaa tarkistaa Googlesta**, onko jutusta jo tehty faktantarkistus. Google nostaa faktantarkistuksia hakutuloksissaan ylemmäs. Tämä ei toimi kotimaisten juttujen osalta, koska faktantarkistus on ollut Suomessa tähän saakka melko pienimuotoista.
- **Julkaisupäivämäärä.** Vanhoja juttuja kierrätetään yllättävän paljon ajankohtaisiksi naamioituna.
- **Alkuperäinen julkaisija.** Jos kyseessä on ns. sitaattijuttu, jossa siteerataan toista mediaa, tulee arvioida alkuperäistä juttua eikä siteeraajaa. On myös varmistettava, ettei kyse ole sponsoroidusta sisällöstä tai esimerkiksi satiirista. Käytetyt lähteet ovat tärkeässä roolissa, kun arvioidaan julkaisun ja juttujen luotettavuutta. Keihin tai mihin on viitattu, ketkä tai mitkä tahot ovat äänessä?
- **Onko sitaatissa viitattuun lähteeseen linkkiä?** Kopioi sitaatti Googlen hakukenttään ja lisää loppuun jokin tarkentava sana, esimerkiksi sitaatin esittäjän nimi, jotta Google löytää juuri oikean jutun. Älä kiinnitä liikaa huomiota otsikoihin, koska ne voivat olla mitä tahansa.

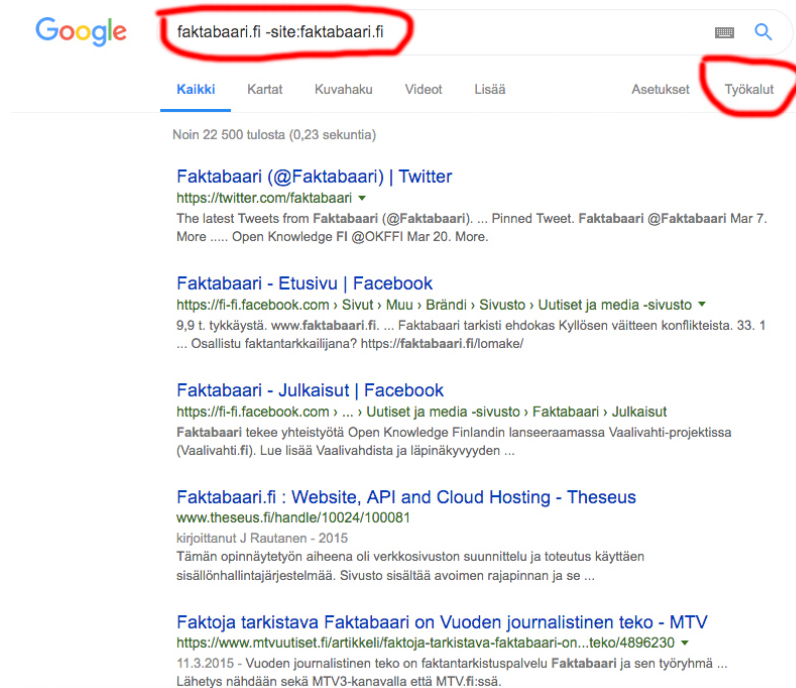
Rinnakkaisluentaa

- **Tuntemattoman sivuston luotettavuudesta ei voi olla varma.** Jos kyseessä on tekaistu uutissivu, kaikki sivun tieto on epäluotettavaa.
- **Älä luota siihen, mitä julkaisija kertoo itsestään,** vaan tutki, mitä sivustosta kirjoitetaan muualla. Tietoa voi löytää esimerkiksi artikkeleista, linkeistä, keskustelupalstoilta ja kommentteista.
- **Jos haluat tietää, mitä sivustosta kirjoitetaan muualla kuin sen omalla sivustolla,** käytä hakukomentoa "sivustonnimi.fi -site:sivustonnimi.fi" (esim. "faktabaari.fi -site:faktabaari.fi").
- Tällainen haku näyttää vain sivuston ulkopuoliset hakutulokset. Huomaa välilyönti ennen yhdysviivaa!

Rinnakkaisluentaa

- [WHOIS](#) on työkalu, jonka avulla voi tarkastella domainin hallinnoijaa. Hakua voi tarkentaa [Domain Dossierilla](#).
- [Wayback Machinen](#) avulla voi yrittää päästä kiinni sivuston vanhoihin tai poistettuihin versioihin. Sen avulla voi myös tarkistaa miltä sivusto tai yksittäinen juttu on aiemmin näyttänyt. Jotkut feikkisivustot julkaisevat samaa juttua eri päiväyksillä tavoittaakseen mahdollisimman paljon ihmisiä.
- **Google-hakuja voi myös rajata ajallisesti ("työkalut")**. Lisäksi "asetukset"-valikossa on tarkennettu haku, jonka avulla hakua voi määritellä tarkemmin eri kriteereillä.

Kuvien arviointi

Onko kuvassa tekstiä? Tekstistä tehdyn Google-haun avulla voi tarkastella millaisissa yhteyksissä kuvaa on käytetty.

Kuvia käytetään kuin ne olisivat omia, mutta ne saattavat olla kierrätettyjä. Googlen käänteisellä kuvahaulla sen voi saada selville nopeasti. Muita kuvahaun työkaluja ovat mm. [TinEye](#), [RevEye](#) ja [InVid](#).

Twitterissä kuvien arviointi on helppoa, jos twiitin perässä on linkki. Aina näin ei ole. Kuvan voi laittaa käänteiseen kuvahakuun ja tarkastella haun tuottamia linkkejä. Otsikoiden sijaan huomio kannattaa kiinnittää URL-osoitteisiin.

Reddit-yhteisössä jaetaan paljon kuvia, mutta ollaan myös hyvin kriittisiä niiden aitouden suhteen. Tutki, keskustellaanko Redditissä tarkistettavasta kuvasta. Jos tarkastelun kohteena olevassa jutussa tai nettisivussa esiintyy sana *via*, on se merkki siitä, että etsintää pitää jatkaa, jotta alkuperäinen kuva löytyy.

Käänteinen kuvahaku ehdottaa hakusanoja, joita ihmiset yleisimmin käyttävät. Hakua voi kuitenkin muokata. Klikkaa ”työkalut” ja sieltä ”aika”. Valitse selkeästi vanhempi ajanjakso ja karsi teksti esimerkiksi yhteen aihetta parhaiten kuvaavaan sanaan. Mitä yksityiskohtaisempaa tietoa linkissä on näkyvissä, sen parempi hakutulos yleensä on.

Videot

Jälleen ensisilmäys julkaisijaan: mikä on julkaisupäivä, mikä on kieli, onko videossa jotain selvää ”häikkää”, löytyykö julkaisijasta perustiedot, miltä tili vaikuttaa?

- Videon URL-osoitteen voi pyöryttää [Jeffrey's Image Metadata Vieweriin](#) ja katsoa mitä tietoa se antaa.
- Googlaa, missä kaikkialla videota on julkaistu. Eroavatko tiedot toisistaan?

Tavallista on, että videot ovat irrotettu alkuperäisestä kontekstistaan. Siksi on hyvä tutkia julkaisijaa.

- [Youtube Dataviewer](#) (ainoastaan YouTube-videot)
- InVid (myös Facebook ja Twitter). Tämän työkalun yksi hyvä puoli on, että videota voi halutessaan tarkastella ruutu kerrallaan.

Edellä mainitut työkalut toimivat parhaiten tietokoneella. Jos tietokoneen käyttö ei ole mahdollista, kannattaa ottaa videosta kuvakaappaus ja ladata se Googlen käänteiseen kuvahakuun tai vastaavaan palveluun.

Videoiden metadattaa voi yrittää kaivaa mm. [Exiftool](#)illa. Maantieteellisen paikantamisen työkalut [Google Earth](#) ja [Wikimapia](#) ovat hyödyllisiä silloin, kun videosta täytyy varmentaa sen tapahtumapaikka. YouTube-videoiden yhteydessä on usein avainsanoja. Niillä voi tehdä Google-hakuja ja katsoa mitä saa tulokseksi.

Sometilit

Sometilien tarkasteluun pätevät samat yleissilmäys-säännöt kuin kaikkeen muuhunkin:

- *Koska tili on perustettu?*
- *Kuinka monta postausta tai twiittiä?*
- *Kuinka monta seuraajaa?*
- *Millaisia postauksia, twiittejä ja seuraajia?*
- *Kuva (käänteinen kuvahaku)*

Sometilin haltijan aitoutta voi arvioida ns. hyväksytty-merkin avulla. Tosin sekin voidaan väärentää. Laita kursori merkin päälle. Jos ponnahdusikkunassa lukee "verified content", tilin pitäisi olla aito.

Ihmiset saattavat jakaa kuvakaappauksia silloin, kun haluavat jakaa Twitter-sisältöä seuraajilleen mutta eivät retweetata. Kuvakaappauksiakin voidaan väärentää, joten tarkista aina, että kuvakaappauksessa näkyvä twiitti löytyy myös Twitteristä.

Tarkistuslista some-sisällöille

Lähetä tietosi osoitteeseen:

www.faktabaari.fi/lomake

Arvioi juttu ja kuva. Ole tarkkana, jos sisältö on:

- ☐ Voimakkaita tai tunteita herättävää
- ☐ Ajankohtaista tai ”liian helppoa”

Arvioi sisältö

- ☐ Onko juttu julkaistu nimellä vai ilman?
- ☐ Onko juttu kirjoitettu ”mutulla” vai perusteltu lähtein?
- ☐ Onko jutussa yksi vai useampi näkökulma?

Kohti vastuullista päätöstä

- ☐ Kuka kirjoittaa? Mikä on kirjoittajan motiivi?
- ☐ Tarkista vielä pääväite alkuperäisestä lähteestä

Osallistuminen

- ☐ Onko sisältö ok? Sen kun laitat tarkistetun sisällön kiertämään!
- ☐ Onko sisältö virheellistä tai vääristeltyä? Jaa sisältö Faktabaarille.

FaktaBaari[®]

OTA YHTEYTTÄ!

@Faktabaari – petra@faktabaari.fi / toimitus@faktabaari.fi

@FactBar – mikko.salo@factbar.eu

facebook.com/faktabaari twitter.com/Faktabaari